

Het beschermde dorp

Nationale tendensen bij gemeenteraadsverkiezingen

Fanny WILLE
Kris DESCHOUWER

ABSTRACT

In national elections the results tend to become more 'nationalized': a homogeneous party offer all over the territory, less variation in the results per constituency and more homogeneous electoral swings. This article investigates whether this nationalization can also be witnessed at local elections. It focuses on two indicators: the party offer and the voting behaviour. The party offer is the presence of the national parties on the local ballot paper, while the voting behaviour looks at patterns of homogeneity across the municipalities.

The answer to the question of nationalization is mixed. The Flemish and Walloon local elections display the same long-term trend as the national elections, but they keep their own local character. The heterogeneity of the local party offer clearly demonstrates the local specificity of the local elections, and consequently the voting behaviour also differs from the voting behaviour at national elections. We also find that the local elections in Wallonia are less nationalized than in Flanders.

Although the local character of the local elections remains important, the newer parties – Ecolo and Groen! – show until 2000 a clear trend towards nationalization. Especially the extreme right Vlaams Belang shows positive scores on all indicators of nationalization since its first local appearance in 1982.

In welke mate wordt de inzet en de uitslag van gemeenteraadsverkiezingen beïnvloed door de nationale en regionale partijpolitieke verhoudingen? Dat is de vraag die we in deze bijdrage zullen proberen te beantwoorden. Ze klinkt op het eerste gezicht heel eenvoudig, maar is het niet. Om ze te beantwoorden kunnen immers vele verschillende indicatoren gebruikt worden, en die wijzen niet noodzakelijk allemaal in dezelfde richting. Meestal levert de vraag dan ook een gemengd antwoord op.¹

1. DESCHOUWER, K., Local elections in Belgium: between nationalization and localism, pp. 43-58 in L.Lopez Nieto (ed), *Local elections in Europe*, Barcelona, Institut de Ciencies Politiques i Socials, 1994; DESCHOUWER, K., Nationale partijen en gemeenteraadsverkiezingen, pp. 13-25 in J. Buelens & K. Deschouwer (eds.), *De Dorpsstraat is de Wetstraat niet*, Brussel, VUB-Press, 1996; DESCHOUWER, K. & J. BUELENS, Vertical interaction between party systems: local elections and national politics in Belgium, paper presented at de conference *Elezioni locali e sistemi di rappresentanza in Italia e in Europa*, Società Italiana di Studi Elettorali, Napoli, 19-20 oktober 2000.

We zullen hier een update presenteren van de diverse indicatoren die in het verleden al gebruikt werden, en ze aanvullen met een aantal nieuwere metingen en inzichten. In het eerste deel zetten we een aantal theoretische argumenten op een rijtje die de verwachtingen met betrekking tot een eventuele nationalisering van de gemeenteraadsverkiezingen kunnen onderbouwen. In het tweede deel evalueren we de mate van nationalisering aan de hand van verschillende indicatoren.

1. Waarom nationalisering?

De gemeenteraadsverkiezingen hebben plaats binnen een *historische evolutie naar toenemende nationalisering* van de nationale verkiezingen. Caramani² brengt die trend heel secuur in kaart. Kort samengevat stelt hij vast dat politieke partijen in toenemende mate *aanwezig zijn op het gehele grondgebied*. Dat wil dus zeggen dat alle kiezers de mogelijkheid hebben om voor hetzelfde nationale aanbod te kiezen, dat over het hele grondgebied de inzet van de verkiezingen dezelfde is. Die trend naar nationalisering of institutionalisering³ van de partijssystemen heeft zich overigens al in grote mate vóór de Eerste Wereldoorlog voltrokken. In de tweede plaats stelt Caramani⁴ een *homogenisering van de resultaten* vast. Dat betekent dat de scores van de verschillende partijen steeds minder variëren tussen de verschillende kieskringen. Ook die evolutie zet zich heel vroeg in, en blijft in de loop van de 20ste eeuw langzaam in dezelfde richting bewegen. Dat doet meteen de vraag rijzen of we bij gemeenteraadsverkiezingen een zelfde beweging naar homogenisering van het aanbod en naar homogenisering van de resultaten kunnen zien.

Er zijn ook in België diverse elementen die kunnen doen vermoeden dat er ook bij gemeenteraadsverkiezingen en dus over de lokale variatie heen ook een toenemende nationalisering te vinden is. In eerste instantie was er de grootschalige *fusie* van de gemeenten in 1976. Die forse reductie van het aantal gemeenten maakt het voor de politieke partijen een stuk makkelijker om in een zo groot mogelijk aantal gemeenten een plaatselijke werking op te zetten en aan de zesjaarlijkse verkiezingen deel te nemen. De fusie zou dus moeten leiden tot een betere of *homogenere spreiding* van alle partijen over het hele grondgebied. Door het verdwijnen van de zeer kleine gemeenten, gaat ook een stuk zeer plaatselijke 'folklore' verloren. Dorpspolitiek die zijn betekenis ontleent aan wat er zich op een klein en relatief homogeen grondgebied afspeelt, maakt plaats voor politiek met meer

2. CARAMANI D., *The Nationalisation of Electoral Politics: A Conceptual Reconstruction and Review of the Literature*, *West European Politics*, 19(2), 1996, 205-224; CARAMANI D., *The nationalization of politics. The formation of national electorates and party systems in Western Europe*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.
3. SARTORI, G., *Comparative constitutional engineering. An inquiry into structures, incentives and outcomes*, London, Routledge, 1997.
4. CARAMANI D., 1996; CARAMANI D., 2004.

strijd in een kiezerskorps dat in de meeste gemeenten meer op het nationale kiezerskorps lijkt.

De fusie van de gemeenten introduceerde ook een element in de kieswetgeving dat een grotere nationalisering toelaat: partijen kunnen sinds 1976 in elke gemeente een zelfde *nationaal lijstnummer* krijgen voor één enkele *nationale naam*. Ook dat maakt het voor de partijen makkelijker om op een relatief homogene manier aanwezig te zijn in de verschillende gemeenten. De aard en de vorm van de verkiezingspropaganda kan overal dezelfde zijn, wat betekent dat in alle (in vele) gemeenten de kiezers geconfronteerd worden met dezelfde symbolen, dezelfde slagzinnen, dezelfde verwijzingen naar het nationale beleid en naar de nationale kopstukken. Voor de partijen (en voor de politicologen) is het dan ook veel makkelijker om de uitslagen van de vele gemeenteraadsverkiezingen op te tellen tot een nationale uitslag.

Gemeenteraadsverkiezingen worden in België allemaal *op dezelfde dag* georganiseerd. En ook dat draagt bij tot nationalisering. De nationale optelsom die kan gemaakt worden van de resultaten in de verschillende gemeenten is een cijfer dat heel vergelijkbaar is met de uitslag van een nationale (of regionale) verkiezing. De gemeenteraadsverkiezingen kunnen aldus een plaats en vooral een betekenis krijgen in de reeks van de nationale verkiezingsuitslagen.

Het nationale belang van de uitslag is verder ook verbonden met de plaats van de gemeenteraadsverkiezingen in de *nationale electorale cyclus*. De kans op nationalisering is het grootst wanneer de vorige of de volgende parlementsverkiezingen kort in de buurt zijn. De gemeenteraadsverkiezingen van 2000 kregen op die manier een grote nationale betekenis. De federale en regionale verkiezingen van juni 1999 hadden geleid tot een stevige omwenteling in de Belgische politiek. De christen-democratie verloor in Vlaanderen haar eerste plaats aan de liberalen, de socialisten verloren (vooral in Vlaanderen) bijzonder veel kiezers en de groene partijen boekten stevige winsten. Overal (behalve in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest) verdwenen de christen-democraten uit de coalities en werden regeringen gevormd met liberalen, socialisten, groenen en (in Vlaanderen) regionalisten. Die wissel werd gezien en geduid als een fundamentele politieke vernieuwing, een breuk met het verleden, het begin van een nieuw en fris bestuur. De gemeenteraadsverkiezingen van oktober 2000 werden daardoor een nationale test. Voor de christen-democraten kwam het erop aan te bewijzen dat ze niet dood en begraven waren, en ze konden dat doen op een terrein waarop ze altijd sterk hadden gestaan (zie ook nog verder). Voor de partijen die tot de nieuwe federale en regionale coalities waren toegetreten, was er de hoop op een herhaling van het electorale succes van 1999 of – voor de socialisten – de hoop dat het nieuwe elan dat van die coalities uitging zou toelaten om een aantal van de verloren kiezers terug te winnen.

Ook de gemeenteraadsverkiezingen van 2006 bevonden zich heel kort bij nationale verkiezingen: die volgden binnen het jaar. Bij alle partijen heerste een grote onzekerheid. De federale verkiezingen van 2003 en de regionale verkiezingen van

2004 gaven immers zeer tegenstrijdige tendensen te zien. Wie in 2003 winst boekte, moest in 2004 weer stemmen inleveren of omgekeerd. Alleen voor het Vlaams Belang was de tendens (al sinds 1987 overigens) altijd en overal eenduidig.

2. Of toch de gemeente?

Diverse elementen leiden dus naar een verwachting van nationalisering van de gemeenteraadsverkiezingen, naar een betekenis ervan die nationaal gestuurd en nationaal gelezen wordt. Toch zijn dat niet de enige factoren waarmee rekening moet gehouden worden. Een aantal zaken wijst immers eerder op een (blijvende) lokale verankering en betekenisgeving van de gemeenteraadsverkiezingen.

In eerste instantie is er het *kiessysteem*. Op het gemeentelijke niveau worden de zetels verdeeld aan de hand van de delerreeks Imperiali, die een beduidend minder proportionele zetelverdeling oplevert dan de delerreeks D'Hondt die voor nationale en regionale verkiezingen gebezigd wordt. Dit heeft tot gevolg dat het op het gemeentelijke niveau makkelijker is om een absolute meerderheid van de zetels te behalen. Omdat de delerreeks Imperiali vooral pijnlijk is wanneer diverse kleine partijen de strijd aangaan met één grote, is de kans veel groter dat op het gemeentelijke niveau electorale allianties aangegaan worden (kartels of gemeenschappelijke lijsten) tussen afdelingen van partijen die op het nationale niveau apart naar de kiezer trekken. De hogere drempel in het kiessysteem is daarom een factor die de nationalisering kan afremmen.

Een tweede argument kan gevonden worden in de partijentheorie. Katz en Mair⁵ beschrijven hoe politieke partijen in toenemende mate tot de nationale staat worden aangetrokken, hoe de 'party in public office' steeds zwaarder weegt in de partijorganisatie. De kern van een 'kartelpartij' of moderne kaderpartij⁶ is de top ervan, de centrale partijorganisatie die in de eerste plaats gevoed wordt – zowel qua agenda als qua personeel – door de houders van de nationale mandaten, door de parlementsleden en de regeringsleden. In die moderne politieke partij is de zogenaamde 'party on the ground' almaar minder belangrijk. De leden en het leven in en rond de plaatselijke afdelingen staan niet meer centraal in de partij, zijn niet meer het referentiepunt, zijn niet meer de voedingsbodem – voor personeel en politieke agenda – van de nationale partijleiding. Een mogelijke conse-

5. KATZ, R. & P. MAIR, Changing models of party organization and party democracy: the emergence of the cartel party, *Party Politics*, vol. 1, no 1, 1995, pp. 5-28; KATZ, R. & P. MAIR, The ascendancy of the party in public office: party organizational change in twentieth-century democracies, pp. 113-165 in R. Gunther, J. Montero & J. Linz, *Political parties. Old concepts and new challenges*, Oxford, Oxford University Press, 2002.
6. KOOLE, R.A., The vulnerability of the modern cadre party in the Netherlands, pp. 278-303 in R. Katz & P. Mair (eds.) *How Parties Organize: Change and Adaptation in Party Organizations in Western Democracies*, London, Sage, 1994.

quentie van het losser worden van de band tussen het lokale partijleven en de zo belangrijk geworden nationale staat is dat *lokale afdelingen van partijen een autonoom bestaan gaan leiden*. De logica van de partijorganisatie is dan niet zozeer een hiërarchie maar een stratarchie, waarbij elk niveau een eigen aangepaste logica kan volgen. Het spreekt vanzelf dat deze evolutie ook eerder doet vermoeden dat gemeenteraadsverkiezingen dan – behalve misschien in de belangrijke grotere steden – een meer typisch lokale aangelegenheid worden.

3. Nationalisering in België

Indien de term 'nationalisering' verwijst naar de impact van de partijpolitieke verhoudingen op het niveau van de nationale staat, rijst er voor België een evident interpretatieprobleem. Alle Belgische politieke partijen beperken immers hun actieradius tot één enkele van de twee grote taalgemeenschappen, wat betekent dat de electorale competitie zich op het niveau van de taalgemeenschappen afspeelt. Er is geen nationale competitie. Verkiezingsuitslagen worden nooit op het nationale niveau geaggregeerd en geïnterpreteerd. Elke federale verkiezing levert twee aparte uitslagen op. Nationalisering betekent in die context dan eerder 'regionalisering'.

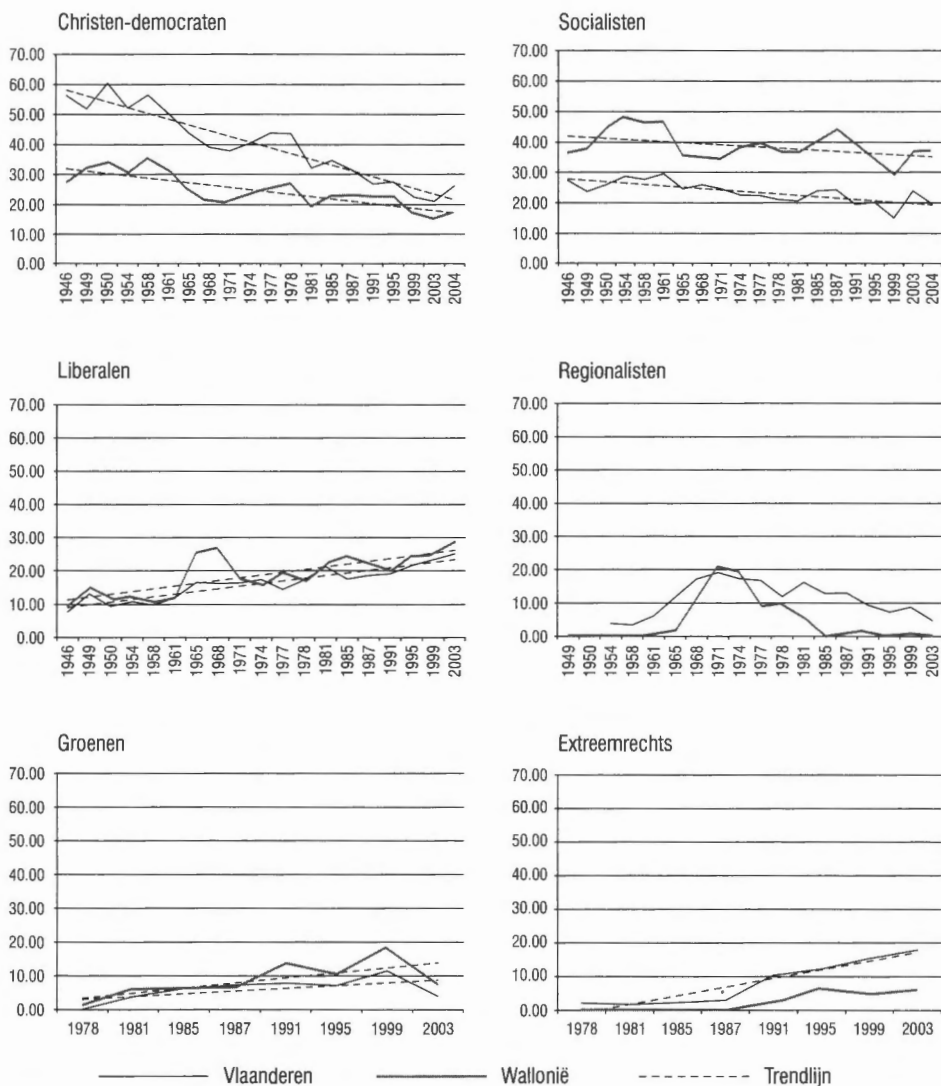
Sinds 2002 zijn het de gewesten – Vlaanderen, Wallonië en Brussel – die bevoegd zijn voor de regelgeving met betrekking tot de gemeenten. Het statuut van de gemeenten, de afbakening van hun bevoegdheden, hun interne organisatie, de relatie met de hogere overheden én de kieswetgeving kunnen nu variëren over de drie gewesten.⁷ In 2006 waren er inderdaad ook al een aantal verschillen. De verhouding tussen gemeenteraad en schepencollege wordt anders ingevuld en de techniek voor het verdelen van de zetels binnen de lijsten is verschillend. Dat zijn allemaal elementen die mede een bijdrage kunnen leveren tot een regionale eerder dan een nationale impact op de verkiezingen.

Toch zijn de Belgische partijpolitieke verhoudingen niet beperkt tot de electorale competitie per taalgroep. In de federale regering zitten altijd zowel Nederlandstalige als Franstalige partijen. De federale regering is ook altijd – tot nog toe – op een symmetrische wijze samengesteld, wat betekent dat de partijen van dezelfde ideologische familie altijd samen besturen of oppositie voeren. Op het nationale niveau zijn er derhalve ook zeer relevante verhoudingen die in het hele land dezelfde zijn.

Dat blijkt bijvoorbeeld zeer duidelijk uit de *langetermijntrends* van de verschillende politieke families in Vlaanderen en in Wallonië. Die trends lopen merkwaar-

7. Zie bijdrage Ackaert e.a., Pilet e.a. en Petra Meier in dit nummer.

dig parallel, zoals blijkt uit figuur 1. Belangrijkste verschillen zijn de snellere daling van de christen-democratie in Vlaanderen, de snellere neergang van de regionalisten in Wallonië en de veel snellere en eenduidiger stijging van extreem-rechts in Vlaanderen. De laatste verkiezingen in die figuur zijn overigens de regionale verkiezingen van 2004, waarbij alleen de trend voor de socialistische partijen niet dezelfde was in Vlaanderen en Wallonië.

Figuur 1. De evolutie van de grote families in Vlaanderen en Wallonië bij nationale (1946-2003) en regionale (2004) verkiezingen.

Bovendien geldt ook dat – behalve tijdens de zeer woelige jaren zestig en zeventig (en in 1949) – een verkiezingsuitslag in Vlaanderen en Wallonië meestal dezelfde trend aangeeft: winst of verlies voor beide partijen van dezelfde familie.⁸

Met andere woorden: nationalisering kan in België twee betekenissen hebben. Het kan wijzen op effecten van de regionale politieke verhoudingen én van de federale politieke verhoudingen op de gemeentelijke politiek. We zullen in wat volgt dan ook beide betekenissen moeten bekijken.

Om de mate van nationalisering van de gemeenteraadsverkiezingen te analyseren, zullen we gebruik maken van twee soorten indicatoren. In eerste instantie bekijken we het partijpolitieke aanbod, de aanwezigheid van de nationale partij en op het gemeentelijke niveau. In de tweede plaats kijken we naar het stemgedrag, en naar de mate waarin dat vaste patronen vertoont over alle gemeenten heen. We analyseren 570 Belgische gemeenten, 308 in Vlaanderen en 262 in Wallonië, en dit voor de verkiezingsjaren 1976, 1982, 1988, 1994, 2000 en 2006.⁹

4. Het partijpolitieke aanbod

Deze eerste indicator van nationalisering is heel eenvoudig: de aanwezigheid van de nationale partijen op het lokale niveau. Met de nationale partijen bedoelen we aan Vlaamse zijde CD&V, Sp.a, VLD, N-VA, Groen! en Vlaams Belang en aan Waalse kant PS, cdH, MR, RW,¹⁰ Ecolo en FN. Als die nationale partijen in een groot aantal gemeenten aanwezig zijn en potentieel een groot aantal kiezers kunnen bereiken, is er sprake van nationalisering. Het betekent immers dat het nationale stemgedrag hetzelfde kan zijn als het gemeentelijke. Of dat stemgedrag inderdaad hetzelfde is, bekijken we verder nog.

In de tabellen 1 en 2 staan voor elke partij het aantal gemeenten waarin ze opkwam onder haar nationaal lijstnummer, en welke proportie van de kiezers (per gewest) daarmee kon bereikt worden. Voor 2006 werd echter noodgedwongen een lichtjes andere methode gebruikt. Tot 2000 gold inderdaad dat een partij alleen maar onder haar nationaal nummer kon opkomen indien ze onder haar nationale naam opkwam. In 2006 gold dat een lijst het nationaal nummer kreeg wanneer de naam van die partij als eerste vermeld werd. Dat wil zeggen dat bijvoorbeeld een lijst met de naam VLD-plus ook het nummer van de VLD kreeg

8. DESCHOUWER, K., Ik zeg u (nog) geen vaarwel. Politieke partijen en de nationale staat, pp. 85-106 in M. Hooghe (red), *Op zoek naar politiek. Democratie en de verplaatsing van de politiek*, Leuven, Acco, 2006.

9. We kijken naar de invloed van de nationale en regionale politiek op het lokale niveau. Om de complexiteit te omzeilen werd het Brussels Hoofdstedelijk Gewest niet opgenomen.

10. Het RW kwam enkel op bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1976 en 1982.

toegekend. Op die manier is het aantal gemeenten waar een partij onder haar nationaal nummer opkomt in 2006 dus sowieso wat groter dan voordien.

Tabel 1. Lokale aanwezigheid en het percentage bereikte kiezers sinds 1976 in Vlaanderen.

	CVP CD&V/N-VA	SP – Sp.a-Spirit	PVV – VLD	VU – N-VA	Agalev – Groen!	Vlaams Blok – Belang	Sp.a – Groen!
Aantal gemeenten							
1976	265	255	147	156			
1982	277	264	180	162	61	24	
1988	282	264	218	173	149	50	
1994	243	224	214	75	156	131	
2000	258	213	211	84	188	181	
2006	270	172	223	35	110	224	43
Pct kiezers bereikt							
	CVP CD&V/N-VA	SP – Sp.a-Spirit	PVV – VLD	VU – N-VA	Agalev – Groen!	Vlaams Blok – Belang	Sp.a – Groen!
1976	92,93	91,47	64,81	67,45			
1982	95,36	91,79	72,27	72,29	35,96	28,88	
1988	96,33	94,01	83,90	74,83	68,44	40,64	
1994	78,68	83,15	82,43	36,87	70,98	64,90	
2000	90,73	79,28	78,07	43,92	76,93	78,75	
2006	94,21	63,74	83,56	11,65	51,52	87,43	14,78

Tabel 2. Lokale aanwezigheid en het percentage bereikte kiezers sinds 1976 in Wallonië.

	PS	PSC – cdH	PRL – MR	RW	Ecolo	FN
Aantal gemeenten						
1976	172	104	63	44		
1982	176	82	72	14	73	
1988	173	71	67		84	
1994	166	74	79		131	37
2000	149	54	75		185	9
2006	139	85	97		147	15
Pct kiezers bereikt						
	PS	PSC – cdH	PRL – MR	RW	Ecolo	FN
1976	82,9	64,1	44,3	43,7		
1982	74,9	47,0	45,3	11,4	51,7	
1988	83,9	52,1	52,4		59,5	
1994	81,9	55,7	53,2		75,3	34,4
2000	77,2	42,4	53,7		87,9	18,8
2006	73,4	56,6	61,0		78,4	25,1

Ook de kartelvorming heeft gevolgen voor onze indicator. We kozen ervoor om alle CD&V/N-VA kartels als een CD&V-lijst te klasseren, en namen voor VLD-Vivant en Sp.a-Spirit een analoge beslissing. Indien echter een kartel gevormd werd tussen twee nationale partijen die op het nationale vlak géén kartel met elkaar sloten (bijvoorbeeld VLD-Sp.a of Sp.a-Groen!), dan telden we die als een lokale lijst, en niet als een nationale. Kartels die nationaal niet mogelijk zijn maar in sommige gemeenten wel, zijn immers een aanduiding van een lokale invulling van het partijaanbod. In tabel 1 staat daarom ook een aparte kolom voor Sp.a-Groen! (die soms ook de andere volgorde in de naamgeving gebruikte).

In Vlaanderen is CD&V – al dan niet met N-VA – de meest zichtbare partij bij de gemeenteraadsverkiezingen. In 2006 was de partij aanwezig in 270 van de 308 gemeenten en ze bereikte daardoor 94,21% van de kiezers. Sinds 1976 is CD&V steeds heel sterk aanwezig, met alleen een dipje in 1994 vanwege vele lokale kartels met de toenmalige VU (onder meer ook in Antwerpen).

Ook de VLD was in 2006 zeer ruim aanwezig op het lokale niveau. Bij de VLD is er sprake van een lichte trend naar nationalisering: er was een flinke sprong vooruit in 1988 en nadien een heel lichte vooruitgang (mede ook door de ruimere interpretatie die we in 2006 gebruiken).

Bij Sp.a (met Spirit in 2006) is er helemaal geen sprake van toenemende aanwezigheid en bijgevolg ook niet van toenemende nationalisering. Het tegendeel is waar. Sinds 1988 is er een gestage daling van het aantal gemeenten waar de partij onder haar eigen naam opkomt. In 2006 waren er 43 gemeenten met een rood-groen kartel, en dat betekent dat ook Groen! beduidend minder aanwezig was in 2006. Voor de Sp.a compenseren de rood-groene kartels het verlies, maar voor Groen! is dat bijlange niet het geval. Sinds het ontstaan van de partij breidde haar aanwezigheid op het lokale niveau bij elke verkiezing verder uit, maar in 2006 hebben duidelijk een aantal afdelingen niet meer aan de verkiezingen deelgenomen.

De enige partij waarvoor er een duidelijke *trend* is naar nationalisering, d.w.z. een steeds toenemende spreiding van het aanbod, is het Vlaams Belang. Bij elke verkiezing zijn er meer lijsten en worden er potentieel ook meer kiezers bereikt. Net zoals voor Groen! begint deze verspreiding in de grote steden en breidt van daar uit naar de omliggende gemeenten. Vlaams Belang komt ook stevast onder de eigen naam op, met in 2006 weliswaar een paar gemeenten waar er een kartel was met Vlott. Ook dat hebben we als een nationale lijst gerekend. Het Vlaams Belang is met een aanwezigheid in 224 gemeenten en een percentage bereikte kiezers van 87,43% de tweede meest zichtbare partij in Vlaanderen.

Een omgekeerde trend is er voor N-VA, die we in de kolom van de Volksunie ondergebracht hebben. Wat de cijfers hier illustreren is de langzame erosie van de partij. Wel opvallend is dat N-VA in 35 Vlaamse gemeenten alleen en onder de eigen naam aan de verkiezingen deelnam. Ook dat mag beschouwd worden als een lokale eigenheid, omdat er nationaal een kartel is met CD&V.

In Wallonië (tabel 2) valt meteen op hoe de aanwezigheid van de nationale partijen en dus ook de nationalisering een stuk beperkter is dan in Vlaanderen. De hoogste score is voor Ecolo, maar zelfs die partij is in bijna de helft van de Waalse

gemeenten niet op de stembiljetten terug te vinden. Ecolo scoorde in 2000 extreem hoog, maar viel net als Groen! in 2006 terug.

De tweede partij die in Wallonië vrij sterk aanwezig is, is de PS. Maar zelfs in 2006 komt zij in minder gemeenten op dan Ecolo. De partij bereikt daarmee wel driekwart van de kiezers, wat meteen betekent dat zij – net als Ecolo – eerder de kleine gemeenten links laat liggen. Er is bij de PS ook helemaal geen sprake van toenemende nationalisering van het aanbod. Dat schommelt, en was in 2006 lager dan ooit.

cdH en MR zijn nog minder aanwezig, en bereiken nauwelijks de helft van de Waalse kiezers. Ook FN is maar beperkt aanwezig, maar bereikt wel een kwart van de kiezers. Dat wijst op een concentratie van die aanwezigheid in de grote steden.

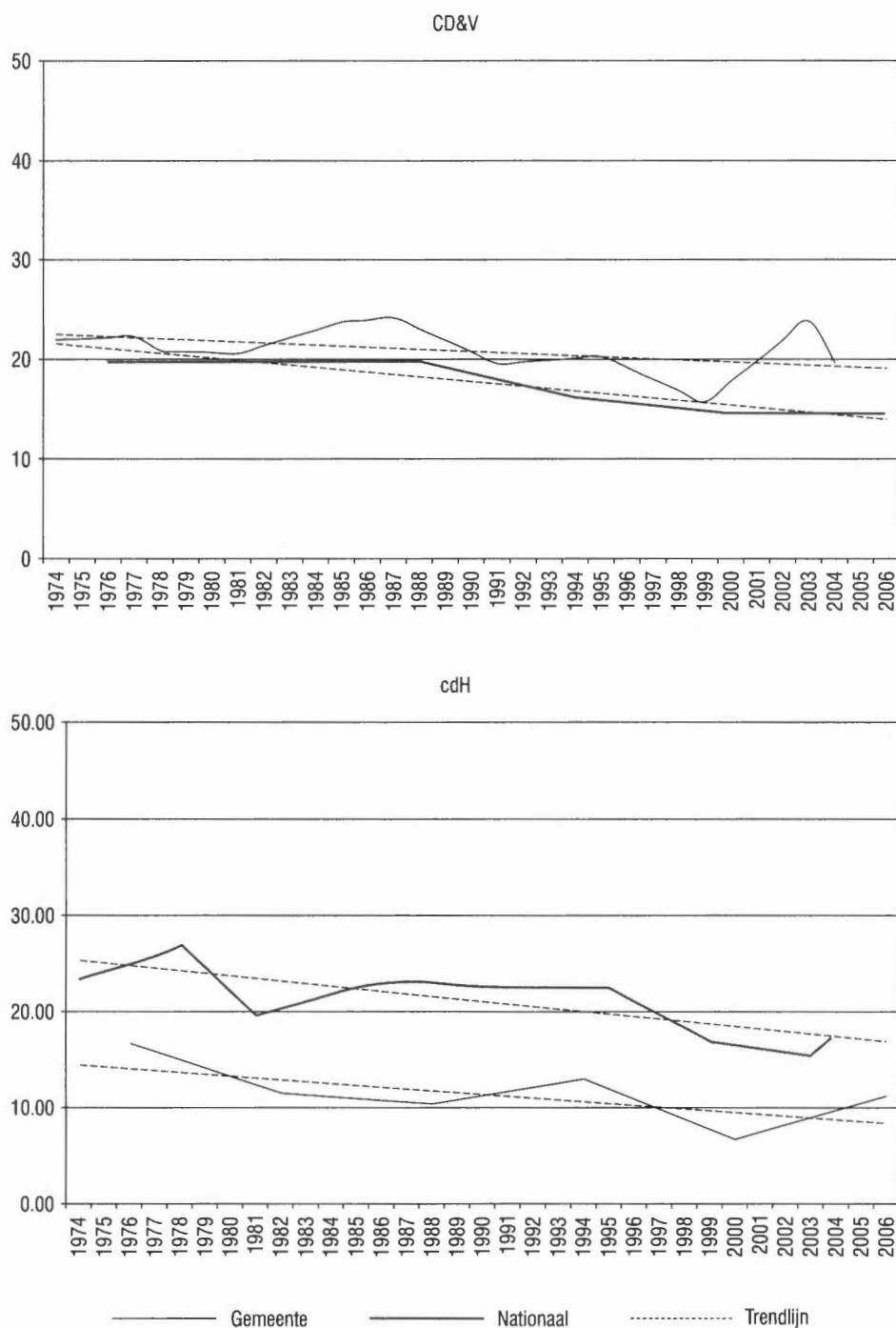
We mogen zonder meer stellen dat het partijpolitieke aanbod in Wallonië veel lokaler is dan in Vlaanderen. In Wallonië zijn er ook veel meer kleine gemeenten, waar de 'grote' politiek niet zoveel vat heeft op de dorpspolitiek. Maar ook in Vlaanderen is er flink wat variatie tussen de partijen, met vooral een sterk ingeplante christen-democratie. Van een systematische nationalisering is in geen van beide gewesten sprake.

5. Het stemgedrag

5.1 De nationale en lokale trends

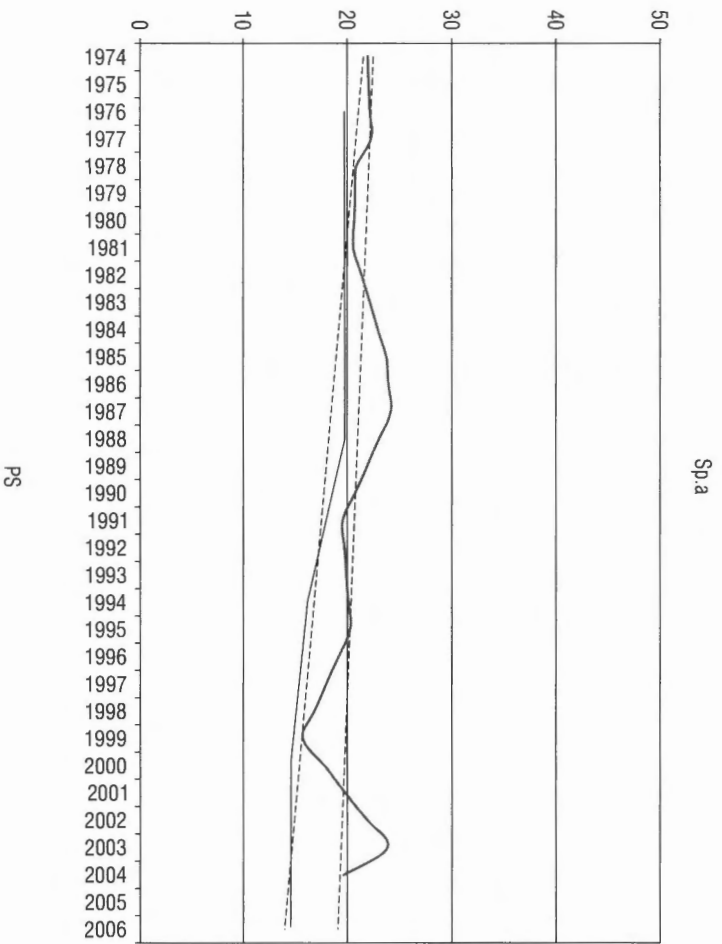
Ook het stemgedrag – het antwoord van de kiezers op het aanbod van de partijen – kan een goede aanduiding zijn van de nationalisering van gemeenteraadsverkiezingen. We zagen hierboven al dat het aanbod nogal varieert, en dat het dus voor vele kiezers sowieso niet mogelijk is om bij gemeenteraadsverkiezingen voor de nationale partij van hun keuze te stemmen. En toch staat dat lokale stemgedrag niet totaal los van het nationale stemgedrag. Dat valt vooral op wanneer we de evolutie op langere termijn bekijken. In figuur 1 toonden we al de evolutie sinds de jaren 70 van de resultaten bij nationale (en regionale verkiezingen voor 2004). In figuur 2 vergelijken we die trend voor elke partij met de evolutie van de gemeentelijke resultaten. Voor beide curven plaatsen we ook een trendlijn, en dan kunnen we alleen maar vaststellen dat de nationale en de gemeentelijke trends verbazend gelijk lopen.

De lijn die de evolutie voor de gemeenteraadsverkiezingen aangeeft, is (bijna) altijd lager dan de lijn van de nationale verkiezingen. Dat is logisch. Om de gemeentelijke uitslag te berekenen, namen we de proportie behaalde stemmen van een partij (onder haar nationaal nummer) van *alle geldig uitgebrachte stemmen* in Vlaanderen of Wallonië. Omdat geen enkele partij in alle gemeenten opkomt, is die uitslag logischerwijze lager dan voor nationale verkiezingen, waarbij elke

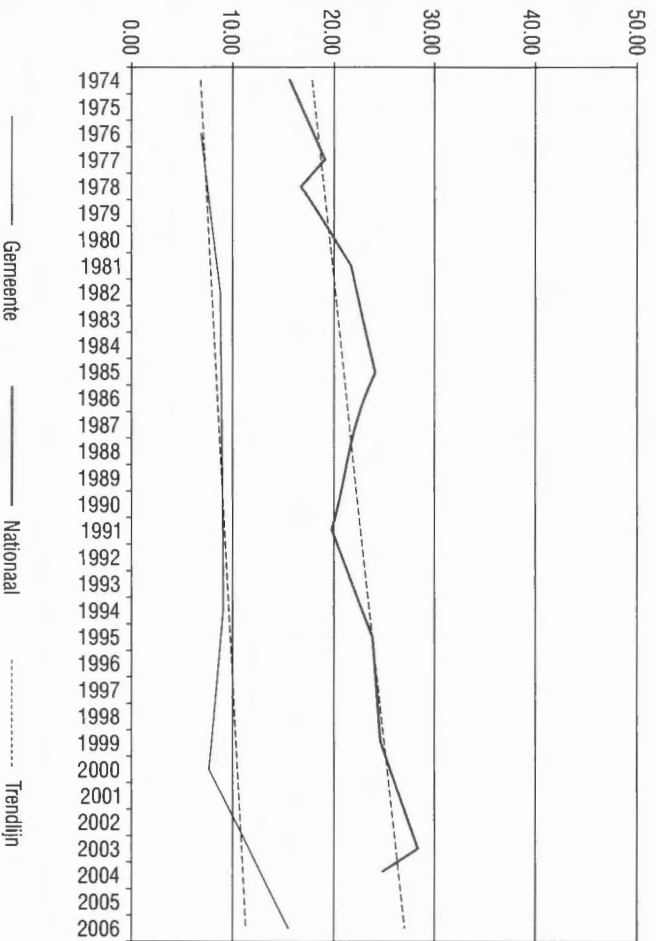
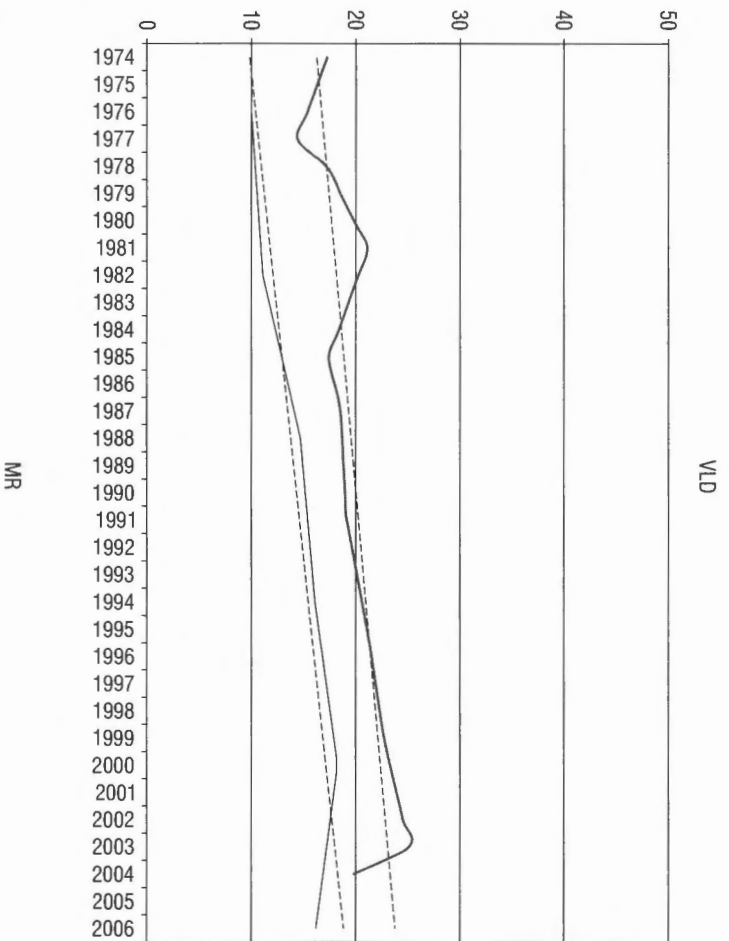
Figuur 2. De evolutie van de verkiezingsuitslagen bij gemeenteraadsverkiezingen (basis = alle geldige stemmen per regio) en de nationale en regionale (2004) verkiezingen.

Deel II. Hoe lokaal zijn de gemeenteraatsverkiezingen?

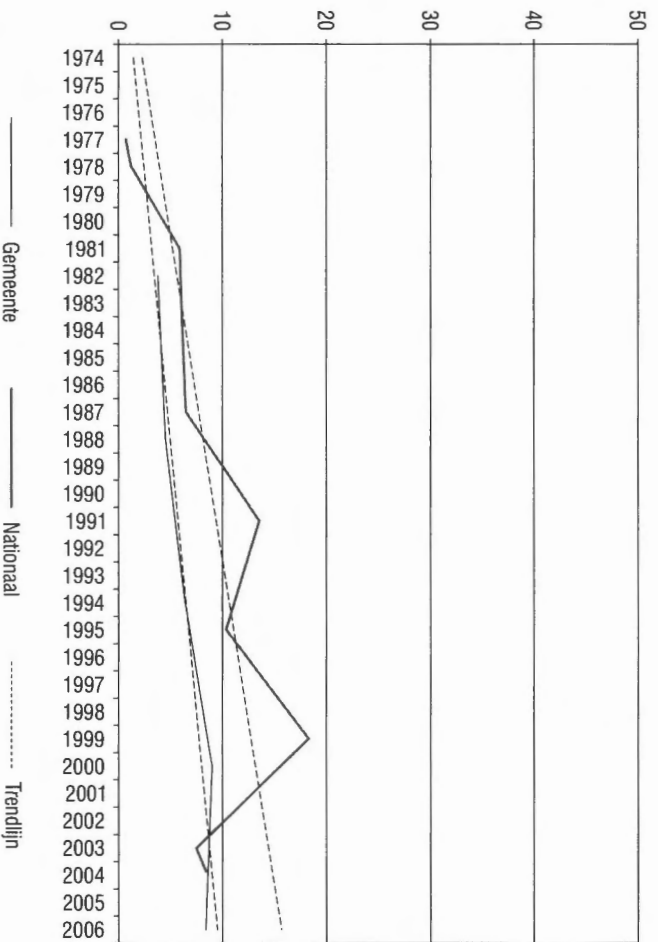
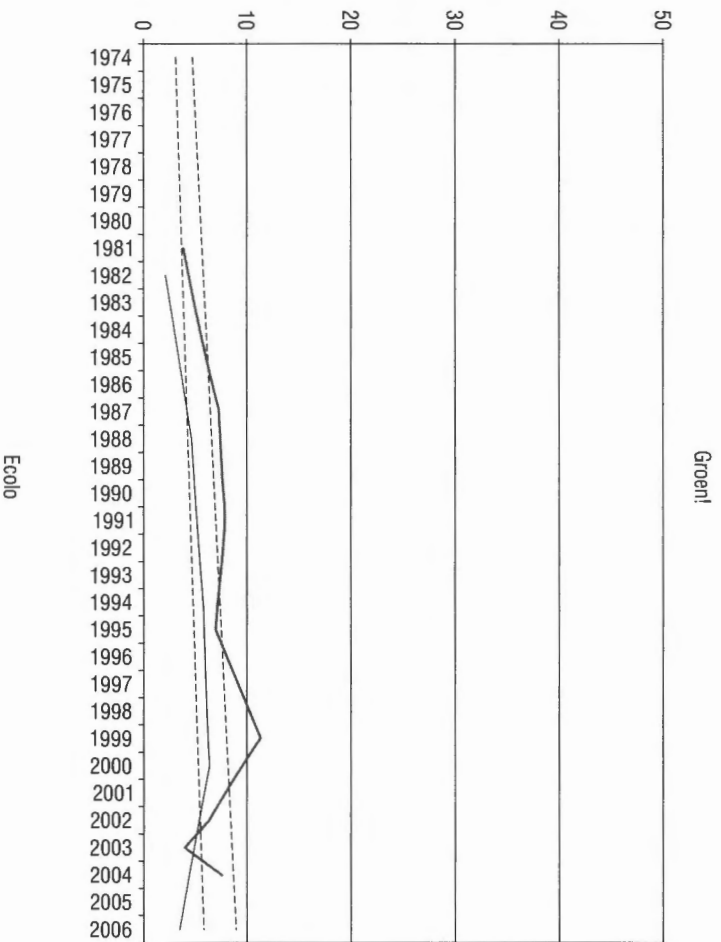

Figuur 2 vervolg.

Nationale tendensen bij gemeenteraadsverkiezingen

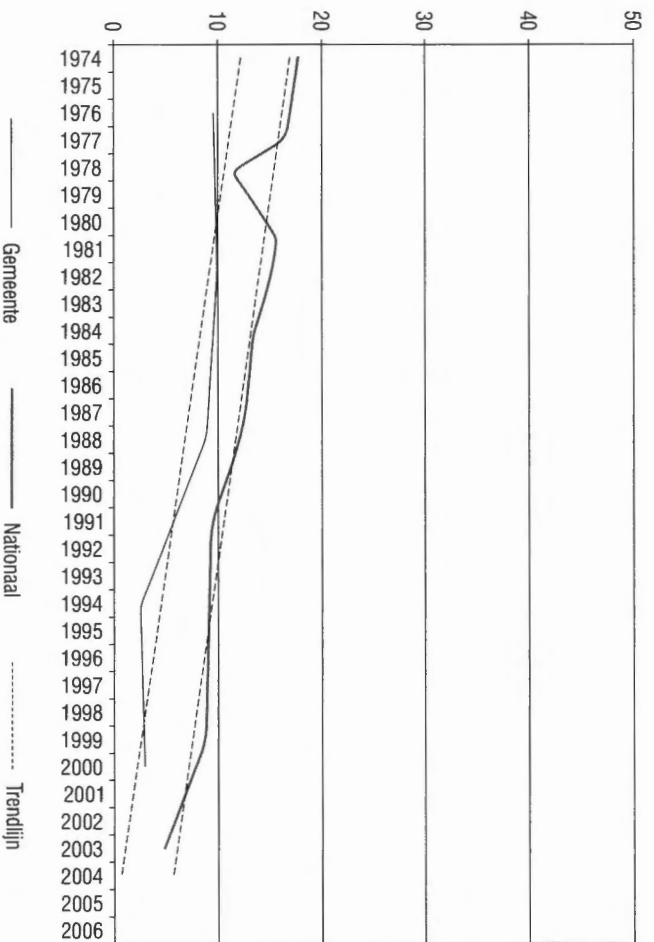
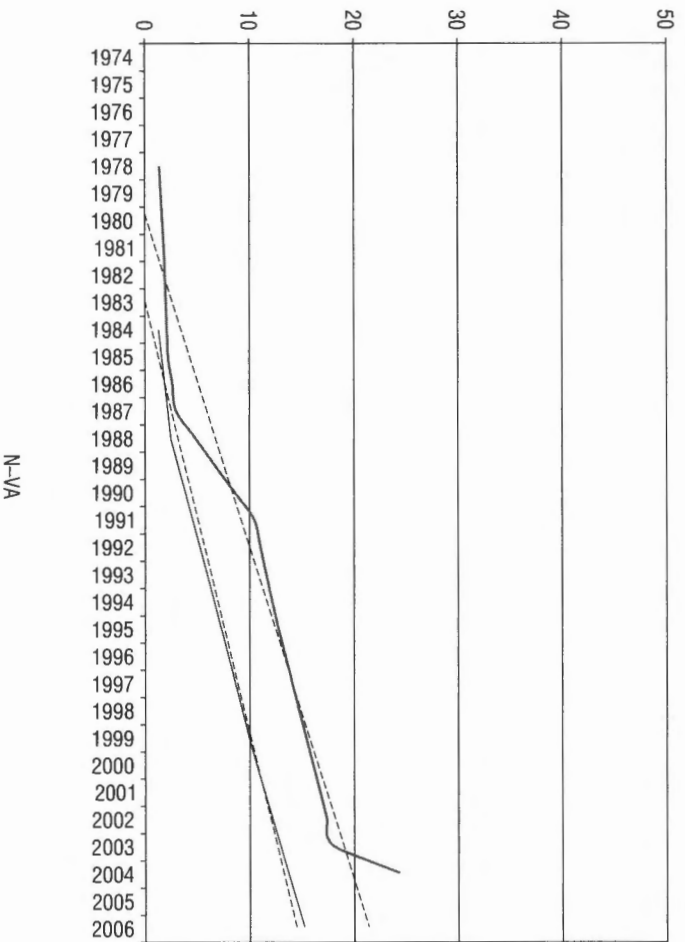
Figuur 2 vervolg.

Figuur 2 vervolg.

Nationale tendensen bij gemeenteraadsverkiezingen

Vlaams Belang

Figuur 2 vervolg.

— Gemeente — Nationaal - - - - - Trendlijn

partij voor alle kiezers beschikbaar is.¹¹ Opvallend toch is dat voor één partij de uitslag op het gemeentelijke niveau *hoger* is dan bij nationale verkiezingen: CD&V. Ook dat moeten we als een specificiteit van de lokale verkiezingen zien, al loopt de algemene trend ook voor de christen-democraten voor beide types verkiezingen parallel.

Bij de Waalse partijen zien we dat de algemene trend voor de gemeenteraadsverkiezingen ook dezelfde is als voor de nationale verkiezingen, maar dat de afstand tussen beide lijnen groter is. Dat illustreert opnieuw de geringere aanwezigheid van de nationale partijen op de gemeentelijke stembrieven. De partijen kunnen dan veel minder kiezers bereiken dan bij nationale verkiezingen.

5.2 Homogeniteit van de resultaten

Indien we nationalisering interpreteren zoals Caramani¹² dat doet, moeten we ook op zoek gaan naar het antwoord op de vraag of de kiezers zich in alle gemeenten op dezelfde manier gedragen. Indien de uitslagen niet sterk – en steeds minder – verschillen van de ene gemeente tot de andere, wijst dat op het verdwijnen van de lokale specificiteit van het stemgedrag. Indien de stemverschuivingen of 'electorale swings' dezelfde zijn in alle gemeenten, wijst dat er ook op dat de kiezers reageren op een centrale of nationale impuls, en zich niet laten leiden door typisch lokale ontwikkelingen. We zullen beide elementen onderzoeken.

Om de homogeniteit van de verkiezingsresultaten te berekenen hebben we de 'Cumulative Regional Inequality Index'¹³ of CRII gebruikt. Deze index vergelijkt de verdeling van de kiezers van een partij over al de gemeenten met de verdeling van alle kiezers over de gemeenten. Als bijvoorbeeld 10% van alle kiezers in Gent wonen dan moet een partij ook 10% van haar kiezers hebben in de stad Gent opdat de spreiding dezelfde zou zijn. Als dit voor elke gemeente zo is, is de CRII gelijk aan 0. De waarde van de index varieert tussen 0 en 1 en hoge scores wijzen dus op heterogeniteit, terwijl lagere scores duiden op meer homogeniteit. De CRII wordt berekend aan de hand van de volgende formule:

$$\text{CRII} = \sum |P_i - V_i| / 2$$

P_i = het aantal kiezers voor partij P in gemeente i gedeeld door het totale aantal kiezers voor partij P in alle gemeenten.

11. Het is ook mogelijk om de gemeentelijke uitslag van een partij te berekenen in alleen maar die gemeenten waar de partij opkwam. Dat levert voor elke partij een wat hogere gemeentelijke score op, maar die score is dan wel voor elke partij gebaseerd op een ander totaal kiezerskorps. Voor het punt dat we hier willen maken – de vergelijking van de gemeentelijke en de nationale trend – maakt dit echter niet zoveel uit. Hoe je de gemeentelijke uitslag ook berekent, de trend per partij blijft dezelfde.
12. CARAMANI D., 2004.
13. ROSE R. & URWIN D., *Regional Differentiation and Political Unity in Western Nations*, London/Beverly, Sage, 1975.

V_i = het aantal geldige stemmen in gemeente i gedeeld door het totale aantal geldige stemmen in alle gemeenten.

Caramani¹⁴ toont aan dat bij nationale verkiezingen de territoriale variaties in de uitslagen van de verschillende partijen langzaam eroderen (behalve voor typisch regionale partijen). Ook voor België geldt dat de territoriale homogeniteit bij nationale verkiezingen toeneemt.¹⁵ We zagen ook al dat de lokale trends de nationale trends volgen (of omgekeerd). Maar we mogen zeker niet stellen dat de resultaten van de gemeenteraadsverkiezingen voor de verschillende partijen systematisch homogener worden. Alle gegevens daarover staan in tabel 3.

Tabel 3. Homogeniteit van het resultaat per partij (Cumulative Regional Inequality Index = CRII) sinds 1976 in Vlaanderen en Wallonië.

Vlaanderen	CVP – CD&V/N-VA	SP – Sp.a-Spirit	PVV – VLD	VU – N-VA	Agalev – Groen!	Vlaams Blok – Belang
1976	0,15	0,23	0,41	0,37		
1982	0,13	0,22	0,34	0,32	0,64	0,73
1988	0,15	0,22	0,27	0,32	0,35	0,66
1994	0,25	0,28	0,27	0,64	0,33	0,43
2000	0,21	0,31	0,27	0,57	0,28	0,31
2006	0,19	0,41	0,28	0,88	0,49	0,21
Wallonië	PS	PSC – cdH	PRL – MR	RW	Ecolo	FN
1976	0,23	0,38	0,57	0,58		
1982	0,30	0,54	0,55	0,89	0,50	
1988	0,24	0,50	0,50		0,42	
1994	0,26	0,47	0,49		0,28	0,67
2000	0,29	0,59	0,48		0,19	0,82
2006	0,33	0,45	0,41		0,26	0,76

In Vlaanderen is er slechts één partij die elke keer een homogenere uitslag heeft: Vlaams Belang. Voor de VLD zien we weer die sprong in 1988, maar sindsdien blijft de CRII op hetzelfde niveau. Voor de Sp.a zien we dat de resultaten relatief homogeen zijn tot 1988, maar nadien worden ze elke keer weer heterogener. In 2006¹⁶ bleek (opnieuw) hoezeer de uitslagen in de steden en in de landelijke gemeenten verschillen. Dat laatste geldt trouwens ook voor CD&V, maar dan omgekeerd. CD&V heeft een uitslag die echter vrij homogeen is. Dat heeft ook te maken met de goede spreiding van de aanwezigheid in de gemeenten. Daar waar een partij geen lijst heeft, heeft zij ook geen kiezers, en dat doet de regionale variatie van de uitslag stijgen.

14. CARAMANI D., 2004.

15. DESCHOUWER K., Bestuurbaar België? Een politicologische exploratie, pp. 51-74 in Carl Devos (red), *Ménage à trois. Quo vadis Belgica?*, Gent, Academia Press, 2006.

16. ACKAERT J., REYNAERT H. & VALCKE T., Assepoester en het schoentje? Winnaars en verliezers bij de verkiezingen van 8 oktober, *Samenleving en politiek*, 13(9), 2006, 4-13.

Voor Groen! en N-VA vertellen deze cijfers ook weer een deel van het verhaal van de partij. De Volksunie start met relatief homogene resultaten in 1976, en die nemen toe tot 2006. Met slechts 35 gemeenten waar er een N-VA lijst was, kon de index voor 2006 ook alleen maar zeer hoog zijn. Bij Groen! zien we de index gestaag dalen – ook een gevolg van de betere spreiding van de gemeentelijke aanwezigheid van de partij – en dan in 2006 weer fors stijgen.

Langs Waalse zijde is het beeld zo mogelijk nog wat complexer en meerduidiger. De uitslagen van de PS worden *heterogener*, met 2006 als hoogste score. Bij cdH schommelt de index en de resultaten van de MR worden langzaam maar zeker homogener (maar in absolute termen nog steeds eerder heterogeen). Ecolo heeft resultaten die homogener worden tot 2000, en in 2006 weer een stuk heterogener. We mogen hier alvast besluiten dat de verkiezingsresultaten blijven verschillen van de ene gemeente tot de andere. Dat is vrij logisch. We bekijken hier het stemgedrag en dus het antwoord van de kiezers op het aanbod van de politieke partijen. Maar dat stemgedrag kan altijd ook deels verklaard worden door het aanbod: als een partij niet deelneemt aan de verkiezingen, kunnen de kiezers er ook niet voor stemmen.

5.3 Electorale swings

Ook met uitslagen die variëren tussen de gemeenten is het mogelijk dat de verschuivingen – winst of verlies – een homogeen patroon vertonen. Als een partij over de hele lijn wint, is dat een aanduiding van een grotere nationalisering dan wanneer zij in de helft van de gemeenten winst boekt en in de andere helft verlies.

Tabel 4. Winst, verlies of status quo per partij in Vlaanderen.

	Pct gemeenten met winst					
	CVP – CD&V/N-VA	SP – Sp.a-Spirit	PVV – VLD	VU – N-VA	Agalev – Groen!	Vlaams Blok – Belang
1982	21,88	59,92	53,44	48,51		
1988	38,83	37,35	59,49	20,44	79,25	94,44
1994	29,83	26,76	61,33	7,69	78,26	100,00
2000	14,66	28,65	71,04	44,68	59,85	99,12
2006	56,92	46,00	15,90	25,00	22,68	96,51
	Pct gemeenten met verlies					
	CVP – CD&V/N-VA	SP – Sp.a-Spirit	PVV – VLD	VU – N-VA	Agalev – Groen!	Vlaams Blok – Belang
1982	67,97	29,96	39,69	44,78		
1988	44,32	49,80	27,22	73,72	11,32	5,56
1994	55,88	60,09	31,49	87,69	13,04	0,00
2000	71,98	61,46	18,58	44,68	30,66	0,88
2006	30,43	40,67	70,26	68,75	74,23	1,74

Pct gemeenten met gelijke uitslag						
	CVP – CD&V/N-VA	SP – Sp.a-Spirit	PVV – VLD	VU – N-VA	Agalev – Groen!	Vlaams Blok – Belang
1982	10,16	10,13	6,87	6,72		
1988	16,85	12,85	13,29	5,84	9,43	0,00
1994	14,29	13,15	7,18	4,62	8,70	0,00
2000	13,36	9,90	10,38	10,64	9,49	0,00
2006	12,65	13,33	13,85	6,25	3,09	1,74

Tabel 5. Winst, verlies of status quo per partij in Wallonië.

Pct gemeenten met winst						
	PS	PSC – cdH	PRL – MR	RW	Ecolo	FN
1982	44,52	28,77	65,91	22,22		
1988	50,31	56,60	39,22		70,00	
1994	17,95	38,46	45,10		53,42	
2000	35,66	12,77	51,06		90,68	0,00
2006	37,90	57,14	50,00		29,29	80,00
Pct gemeenten met verlies						
	PS	PSC – cdH	PRL – MR	RW	Ecolo	FN
1982	37,42	61,64	25,00	77,78		
1988	33,96	33,96	56,86		22,00	
1994	68,59	48,08	41,18		39,73	
2000	50,35	80,85	29,79		8,47	100,00
2006	46,77	38,10	40,74		62,86	0,00
Pct gemeenten met gelijke uitslag						
	PS	PSC – cdH	PRL – MR	RW	Ecolo	FN
1982	18,06	9,59	9,09	0,00		
1988	15,72	9,43	3,92		8,00	
1994	13,46	13,46	13,73		6,85	
2000	13,99	6,38	19,15		0,85	0,00
2006	15,32	4,76	9,26		7,86	20,00

In de tabellen 4 en 5 zijn de gemeenten voor elke partij in drie groepen verdeeld: gemeenten met winst ten opzichte van de vorige verkiezing in die gemeenten (indien een vergelijking mogelijk is), gemeenten met verlies en gemeenten waar de uitslag gelijk bleef. We klasseerden een uitslag als 'gelijk' indien de winst of het verlies niet groter was dan 3% van de stemmen van de partij. Een partij die in 1976 20% behaalde in een gemeente en in 1982 niet meer dan 20.6% of niet minder dan 19.4% beschouwen we op die manier als gelijk gebleven.

Om de tabellen te lezen moet er vooral gezocht worden naar hoge cijfers bij winst of verlies. Die geven immers aan dat een partij in het grootste deel van de gemeenten dezelfde electorale swing vertoont. Die hoge cijfers zijn relatief schaars. Indien we de grens op 67% leggen, zien we voor CD&V twee maal een zeer

homogene swing: verlies in 1982 en in 2000 (overigens ook na nationaal verlies in 1981 en in 1999). Bij de VLD vinden we alleen een duidelijke winst in 2000 (overigens na de sterke nationale uitslag van 1999 en het veroveren van het premierschap in België en in Vlaanderen).

Bij Volksunie en N-VA zien we de dat de achteruitgang snel en vrij homogeen gebeurde, met duidelijk verlies in 1988, 1994 en 2006. Groen! wint op erg homogene wijze in 1988 en 1994 (een stuk minder in 2000) en verliest over de hele lijn in 2006. Voor Sp.a zijn de uitslagen altijd zeer gemengd, en dat was ook in 2006 het geval. Voor Vlaams Belang is de uitslag op extreme wijze homogeen, met nauwelijks afwijkingen op het algemene patroon. In 1994 boekte de partij zelfs in alle gemeenten winst. In 2000 was er één gemeente met verlies. In 2006 was er één gemeente met verlies en één met status quo.

In Wallonië zijn we sneller uitgepraat, wat er alweer op wijst dat de lokale spreiding en betekenis van de resultaten er veel groter is dan in Vlaanderen. We onthouden alleen de homogene winst van Ecolo in 1988 en in 2000, en het vrij homogene verlies van de PS in 1994 en in 2000.

5.4. De vergelijking met nationale uitslagen

We hebben inmiddels vastgesteld dat de uitslagen per gemeente blijven verschillen, en dat de electorale swings ook eerder heterogeen zijn. Daarbij keken we steeds naar de uitslagen per partij. We kunnen echter ook onderzoeken in welke mate de volledige uitslag in een gemeente afwijkt van de nationale uitslag. Hiervoor gebruiken we een 'dissimilariteitsindex'. Die berekent voor elke gemeente het verschil tussen de gemeentelijke uitslag en de globale uitslag in de hele regio van de dichtstbijzijnde nationale verkiezing. Deze index gebruikt dezelfde logica als de volatiliteitindex (die normaal gebruikt wordt om de uitslag van twee opeenvolgende verkiezingen met elkaar te vergelijken).

De formule is de volgende:

$$VI = \Sigma |GU_i - NU| / 2$$

GU_i = de uitslag van een partij in gemeente i

NU = de nationale uitslag van die partij

Deze index varieert tussen 0 en 100, waarbij de waarde 0 duidt op een gemeente waarvan de uitslag perfect overeenkomt met de nationale uitslag, en 100 betekent dat de uitslag volledig verschillend is (wanneer geen enkele nationale partij deelneemt aan de lokale verkiezing). In tabel 6 staat de gemiddelde dissimilariteitsindex voor alle Vlaamse en Waalse gemeenten sinds 1976.

Tabel 6. De gemiddelde dissimilariteitsindex (gemeente-nationaal) sinds 1976 in Vlaanderen en Wallonië.

	1976	1982	1988	1994	2000	2006
Vlaanderen	39,88	40,70	37,71	46,97	45,04	45,63
Wallonië	61,02	62,82	62,70	65,00	65,24	64,42

De gemiddelde index in Wallonië schommelt tussen de 61 en 65. Dat is erg hoog, en hoeft ons niet meer te verbazen. Er is ook absoluut geen sprake van een stijging of van een daling. Ook in Vlaanderen is het moeilijk om van een echte trend te spreken, al zijn de recente waarden toch hoger dan de oudere waarden. En ook in Vlaanderen is de gemiddelde afwijking tussen de gemeentelijke uitslag en de lokale uitslag behoorlijk groot.

6. Conclusie

We zijn in deze bijdrage op zoek gegaan naar het antwoord op de vraag of gemeenteraadsverkiezingen in België een eigen lokale dynamiek hebben, dan wel of zij beïnvloed worden door de nationale politieke verhoudingen. De resultaten van die zoektocht zijn – zoals dat in het verleden ook het geval was – gemengd. We kwamen tot twee inzichten.

In de eerste plaats is het zeer duidelijk en opvallend hoe de uitslagen van de gemeenteraadsverkiezingen *op lange termijn dezelfde evoluties volgen als de uitslagen van de nationale verkiezingen*. Die trends op lange termijn zijn overigens dezelfde in Vlaanderen en Wallonië (behalve voor extreemrechts), wat beduidt dat er in dit verband niet alleen sprake is van een invloed van de regionale verhoudingen op de partijen (die tot één regio beperkt zijn), maar dat er ook nationale *Belgische* ontwikkelingen zijn die afstralen op de regionale uitslagen én op de lokale uitslagen.

Die grote trends lopen gelijk, maar de resultaten voor de gemeenteraadsverkiezingen zijn voor alle partijen (behalve voor de Vlaamse christen-democraten) wel steeds lager dan voor nationale of regionale verkiezingen. Dat heeft te maken met *het partijpolitieke aanbod op het lokale vlak*. De nationale partijen zijn daar niet in alle gemeenten aanwezig. Van gemeente tot gemeente varieert derhalve het politieke aanbod en dus ook de politieke strijd. Dat is de tweede bevinding van dit onderzoek: het lokaal variërende politieke aanbod maakt van de gemeenteraadsverkiezingen – die zich afspelen tegen een achterdoek van duidelijke grote historische evoluties – een aangelegenheid die moet begrepen worden vanuit een sterke lokale eigenheid van de meeste van die gemeenteraadsverkiezingen. En die lokale eigenheid neemt niet af. We kunnen met de cijfers in de hand onmogelijk beweren dat de nationale partijen in toenemende mate hun stempel drukken op de gemeenteraadsverkiezingen.

Uit de analyse van het stemgedrag kunnen we evenmin concluderen dat er in toenemende mate patronen zijn die het gemeentelijke niveau overstijgen. Het stemgedrag blijft – ook vanwege het andere aanbod – bij gemeenteraadsverkiezingen sterk verschillen van het stemgedrag bij nationale verkiezingen. Dat de trends op lange termijn gelijk lopen, wijst erop dat kiezers *potentieel* een meer gelijklopend stemgedrag zouden kunnen vertonen. Maar ze doen het niet omdat ze het niet kunnen.

Ook de electorale verschuivingen blijven een erg heterogeen beeld tonen. Waar bij nationale of regionale verkiezingen de electorale swings over het hele territorium zeer homogeen zijn en homogener worden, is dat bij de gemeenteraadsverkiezingen zelden of nooit het geval. Als een partij in het algemeen winst of verlies boekt, staan daar meestal ook vele gemeenten tegenover waar de omgekeerde trend wordt waargenomen.

Vlaanderen en Wallonië verschillen op al deze punten van elkaar. In Wallonië zijn de gemeenteraadsverkiezingen veel minder genationaliseerd dan in Vlaanderen. De verklaring daarvoor heeft niets te maken met het verschillende partijaanbod in noord en zuid, maar wel met de territoriale organisatie van beide regio's. In Wallonië zijn er veel meer kleine gemeenten, en dat zijn precies de gemeenten waar het aanbod van de nationale partijen beperkt blijft, en waar zowel grote als kleinere partijen niet op de stembrieven aanwezig zijn.

Al bij al komen we met de door ons gebruikte indicatoren tot de vaststelling dat de Dorpsstraat zwaar weegt en blijft doorwegen in de betekenis van gemeenteraadsverkiezingen. Dat geldt echter wel veel minder voor de nieuwe partijen. Zowel Ecolo als Groen! vertoonden tot 2000 een duidelijke trend naar nationalisering: steeds ruimer aanbod en steeds homogene resultaten en swings. In 2006 werd dat omgebogen, maar dat is een evolutie naar het beeld van wat er zich in 2003 op het federale vlak afspeelde.

De andere uitzondering op de regel is Vlaams Belang. Voor die partij geldt zonder meer dat de gemeenteraadsverkiezingen maximaal op de parlementsverkiezingen gelijken. De partij komt elke keer in meer gemeenten op, en steevast onder eigen naam. De uitslag van het VB is steeds homogener, en de electorale swings zijn overal precies dezelfde.